

11. Шевченко Т.О. Законодавче регулювання припинення повноважень народного депутата України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 «Конституційне право» / Т.О. Шевченко ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2010. – 16 с.

12. Григоренко А.О. Конституційно-правовий статус народного депутата України і парламентаріїв Італії, Польщі та Угорщини : [монографія] / А.О. Григоренко. – К., 2011. – 231 с.

13. Задорожній О.В. Депутатська недоторканність: Сучасна парламентська та судова практика: правовий аналіз : [моногр.] / О.В. Задорожній, М.М. Добкін, А.О. Селіванов, М.В. Харитончук. – К. : Логос, 2003. – 287 с.

14. Чепель О.Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження) : [монографія] / О.Д. Чепель ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2010. – 254 с.

ТУРЧАК О. В.,

кандидат історичних наук, доцент,
заступник начальника факультету
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.5

ЗАКОНОДАВЧИЙ СЕЙМ І МАЛА КОНСТИТУЦІЯ 1919 Р. ЯК ПЕРШИЙ ЕТАП ПОБУДОВИ НЕЗАЛЕЖНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Висвітлюється підготовка, проведення виборів та початок діяльності в лютому 1919 р. першого у відродженій Польщі Законодавчого Сейму, який виконував конституційні функції як представницький орган до окреслення політичного устрою держави через прийняття Конституції. Діяльність Сейму та прийняття Малої Конституції розглядається як перший етап побудови незалежної Польської держави.

Ключові слова: Законодавчий Сейм, вибори, політичні партії, Ю. Пілсудський, Мала Конституція.

Освещается подготовка, проведение выборов и начало деятельности в феврале 1919 г. первого в возрожденной Польше Законодательного Сейма, выполнявшего конституционные функции как представительский орган до определения политического устройства государства путём принятия Конституции. Деятельность Сейма и принятие Малой Конституции рассматривается как первый этап построения независимого Польского государства.

Ключевые слова: Законодательный Сейм, выборы, политические партии, Ю. Пилсудский, Малая Конституция.

The author highlights the preparation, conduct of elections and the beginning activity of the Legislative Sejm in February, 1919 in the revived Poland, which performed the constitutional functions of the representative body till the state political structure outline by the adoption of the Constitution. The Sejm's activities and the acceptance of Small Constitution are regarded as the first stage of building an independent Polish state.

Key words: Legislative Sejm, elections, political parties, Y. Pilsudski, Small Constitution.

Вступ. Національно-політичні зміни, які наступили в Європі в умовах завершення Першої світової війни, активізували державницькі рухи польського населення на колишніх теренах Австро-Угорської, Російської та Німецької держав, у складі яких поляки перебували ще з кінця XVIII ст. після поділів Речі Посполитої. У 1918 р. по різному проходив процес творення незалежної Польщі на колишніх австрійських, російських і пруських територіях, проте визначальною для польських політиків усіх цих земель була ідея проведення виборів, творення Сейму, прийняття Конституції і завершення державницького процесу. Не тільки політичні лідери, але й значна частина польського громадянства пов'язувала зміни в новоствореній державі з роботою національного Сейму. Переважна більшість політичних партій на чолі з національними демократами (ендеками) виступали під державницькими гаслами, водночас декларуючи демократичні свободи і зміни. Частина лівих сил і селянські партії будували власний політичний імідж на гаслі «Земля для селян». Однак усі політичні сили власну партійну і державну перспективу вбачали в уконституціюванні Польщі.

Тема стала предметом дослідження в українській та польській історико-правовій науці. Українська історіографія представлена загальними синтезами проблем [1], серед яких виділяються дослідження львівського історика права Б. Тищика [2]. У середовищі польських науковців до неї зверталися М. Папежинська-Турек [3] та Р. Тожецький [4]. Сучасний рівень польської правової проблематики міжвоєнного часу визначають праці Я. Жиндуля [5], М. Калласа [6], Р. Потоцького [7] та інших.

Постановка завдання. Метою представленої статті є висвітлення процесу утворення та діяльності першого у відродженій Польщі Законодавчого Сейму (лютий 1919 р.), який виконував конституційні функції представницького органу до визначення політичного устрою держави через прийняття Конституції.

Результати дослідження. У кінці 1918 р. політична обстановка на значній частині польських земель та територій, на яких проживали інші народи, але польські політики вважали їх власними національними регіонами, залишалася складною.

27 грудня 1918 р. відбулося великопольське повстання, яке принесло незалежність значній частині Познанщини. Натомість Помор'я, Сілезія, Мазури, Вармія і надалі залишалися в німецьких руках. Складними були суперечності щодо Цешинської Сілезії з Чехословаччиною, продовжувалася боротьба з українцями, які проголосили в Східній Галичині Західно-Українську Народну Республіку.

Боротьба поляків за ці землі зумовила загальний політичний рух. Саме конфлікти з національними меншинами, посилювані правими силами, збільшували шанси ендеції та її сателітів на перемогу в майбутніх виборах.

26 січня 1919 р. було визначено проведення перших у відродженій Польщі виборів до Законодавчого Сейму. Вони повинні були відбуватися на території колишнього Королівства Польського, без його північних литовських повітів, у Білосточчині, у західній частині Галичини і в Цешинській Сілезії. Оскільки в Східній Галичині тривала польсько-українська війна, декретом було визначено, що від цього регіону в перспективі до Сейму увійдуть депутати-поляки, що обиралися в часи Австро-Угорщини. У західній частині Польщі, яка ще перебувала під німецьким контролем було також вирішено виборів не проводити.

Рішення про вибори до Законодавчого Сейму зустрілися з критикою зі сторони лівих партій. Свою позицію вони аргументували тим, що вибори можуть принести успіх лівим силам, і що громадськість є невідготівленою до виборів, а виборча боротьба може стати джерелом значних суспільних проблем, тому пропонували, щоби Головна Національна Рада взяла на себе функції представництва усіх польських партій. Спосіб утворення Ради давав правим силам гарантії, що вони знайдуть там своє місце. Ліві угруповання навпаки вважали, що проведення виборів є гарантією їх успіху в політичному житті.

Виборча кампанія відбувалася в складних умовах. Суспільна активність населення була значною, бо викликана утворенням власної держави. Однак ейфорія від здобуття незалежності тривала недовго. У суспільстві назрівали суперечності, породжені загальною

нестабільною ситуацією. Хоча в політичному житті партії різних напрямів заявляли про підтримку «Народної Польщі», про суспільні зміни і реформи. Це створювало додаткові труднощі виборцям, оскільки передвиборча риторика різних політичних сил насправді була надзвичайно подібною. Держава, яка існувала два місяці, не мала ще ані кордонів, ані усталеного політичного устрою. Значні маси населення чекали на зміни, сподіваючись після завершення війни поправити своє матеріальне становище.

Вибори були надзвичайно складними. Передусім це викликано технічними причинами – великою кількістю виборчих списків. У самій Варшаві їх нараховувалось 21. Сили правіці на чолі з ендецією виступали в усій державі під назвою Національного Виборчого Комітету Демократичних партій. У списку були і діячі Партії Християнських Демократів (*Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji*, яку ще скорочено називали «хадеця»). Розпочато велику пропагандистську акцію, щоби виборці голосували саме за ці партії. До участі у виборчому процесі залучались і діячі католицького костелу. Скажімо, один з кандидатів, очільник правіці ксьондз-арцибіскуп Ю. Теодорович виступав на дільницях навіть у священничих шатах [8, с. 137].

Ліві угруповання знаходилися в складнішій ситуації. Безпосередньо перед виборами наступила зміна кабінету міністрів. Попередив це так званий замах Янушайтиса, здійснений правіцею. Прем'єром став відомий композитор і знаний політик, пов'язаний з правими колами, І. Падеревський¹. Оскільки уряд не був безпосередньо заангажований у виборах, це не могло відкрито вплинути на його результати.

Вибори принесли успіх правим силам. За їх кандидатів було віддано 37% голосів, партії центру отримали 15%, лівиця – 34%. Відповідно національні меншини, головним чином євреї, мали 12%, а інші – 2%. Не дивлячись на загальну радикалізацію суспільства, все таки ендеція у центральних районах Польщі – на території колишнього Королівства Польського – отримала половину голосів. Позиції правих сил посилюлися ще й тому, що до Сейму увійшли депутати-поляки, які були в головних виборчих органах у період «заборів», тобто вони використали мандати вже неіснуючих держав.

Не відбулися вибори в Цешинській Сілезії. Ця територія була поділена між Польщею і Чехословаччиною в листопаді 1918 р., а в січні несподівано зайнята чехословацькими військами.

10 лютого 1919 р. наступило урочисте відкриття Сейму², який отримав назву Законодавчого, бо повинен був виконувати конституційні функції як представницький орган до окреслення політичного устрою держави через прийняття конституції. Зібрання Сейму також демонструвало однолітність незалежної держави.

Маршалком Сейму було вибрано (при незначній перевазі голосів) депутата з ендеків В. Тромпчинського. Його супротивник В. Вітос набрав на 6 голосів менше.

20 лютого в Сеймі з'явився Ю. Пілсудський і був зустрінутий бурхливими оваціями. У своєму виступі він заявив, що передає владу цьому законодавчому органу.

Того ж дня Сейм ухвалив так звану Малу Конституцію, яка повинна була регулювати відносини у владі і діяти до прийняття майбутньої ширшої конституції [6, с. 139–157].

Законодавчий Сейм було потрактовано як головну установу в державі, як «владу суверенну і законодавчу». Він отримав виключне право підготовки і утвердження законів, які мав оголошувати маршалок, з погодження голови Ради Міністрів і відповідного міністра. Термін діяльності новопосталого Сейму не був визначений ні розпорядженнями щодо його діяльності, ні законами, ні виборчою ординацією. Від рішення самої палати залежало те, як довго вона буде працювати.

Створення Сейму та початок його діяльності свідчили про демократизм новоствореного органу, який знайшов значну підтримку в широкого кола польського громадянства. Серед польських дослідників існує думка, що перший Сейм відповідав програмі лівих сил у вибор-

¹ Ігнатій Падеревський по посаді прем'єр-міністра перебував – 16.01.1919 – 09.12. 1919.

² Дискутувалося і питання про місце зібрання сейму. В Королівстві Варшавському чи Королівстві Польському такі зібрання відбувалися на Варшавському Замку, але оскільки це приміщення виявилось не придатним до такого роду засідань, то вирішено було використати на потреби сейму будинок російської школи Марійського інституту для жінок у Варшаві.

чому органі, а праві сили намагалися цю владу обмежити. Не мали довіри праві сили і до Ю. Пілсудського. Водночас Сейм, залишаючи уряд Начальника Держави в руках Ю. Пілсудського, значно обмежив його повноваження – «Начальник Держави є представником держави і найвищих ухвал Сейму в справах цивільних і військових». Начальник Держави скликав уряд «на підставі договору з Сеймом». Рівно ж він сам, як і уряд, був відповідальний перед Сеймом.

Засадничче завдання Законодавчого Сейму полягало в ухваленні конституції. 14 лютого 1919 р. палата створила спеціальну конституційну комісію. Праця комісії тривала 15 місяців, на підставі її діяльності було опрацьовано частину проектів, запропонованих урядом та політичними угрупованнями [6, с. 201–227].

Мала Конституція впроваджувала надто багато вимог-узгоджень кожного державного акту Начальника Держави через відповідального міністра. Таким чином була запроваджена система, при якій вирішальне значення в державі мали рішення Сейму. На практиці наступив певний поділ компетенцій: Сейм поза законодавством регулював внутрішні питання, здійснював нагляд за впровадженням у життя постанов, що формували суспільні і господарські відносини в краю, а Ю. Пілсудський керував справами війська і військовою діяльністю, а також зарубіжною політикою.

Кількість депутатів першого Сейму підлягала змінам. Початково він складався з 340 депутатів, але в червні 1919 р. після проведення виборів у Познанському регіоні і окремих східних регіонах колишнього Королівства Польського і на Білосточчині кількість депутатів виросла до 394, а в остаточній фазі існування Сейм вже складався з 432 обраних осіб.

У ході виборів наступила самоліквідація окремих політичних угруповань. Скажімо, у Галичині з політичної мапи зійшли колись домінуючі консерватори. Їх послі увійшли до Сейму лише тому, що свого часу отримали мандати як депутати австрійського парламенту від Східної Галичини.

Комуністична партія Польщі бойкотувала вибори, вважаючи, що в таких умовах слід боротися за диктатуру пролетаріату і проти буржуазної держави і її парламенту.

Українці в Східній Галичині (в умовах польсько-української війни) не взяли участі у виборах, вважаючи польські ради на їхній території як тимчасову окупацію. [5]

По завершенні виборів у Сеймі утворилися депутатські клуби. Праві депутати сформували Народно-національне об'єднання (Związek Ludowo-Narodowy (ZL-N)).

До центру належали невеликий Клуб конституційної праці (Klub Pracy Konstytucyjnej), який об'єднував консервативні сили і міських демократів з Галичини, клуб Польського народного об'єднання (Polskie Zjednoczenie Ludowe), клуб Польської народної партії «П'яст» (PSL «Piast»), врешті Клуб національного робітничого об'єднання (Klub Narodowego Związku Robotniczego).

Лівцю Сейму складали клуби ПНП-лівіці (PSL-Lewica), ПНП «Визволення» (PSL «Wyzwolenie»), Парламентарного об'єднання польських соціалістів (Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów).

Поділи на депутатські клуби виявилися несталими. Так із Народно-національного об'єднання в кінці липня 1919 р. відійшла група «хадецьких» (християнсько-демократичних) депутатів, яка спільно з декількома депутатами Національного робітничого об'єднання утворила Національно-Християнський робітничий клуб (Narodowo-Chrześcijański Klub Robotniczy), названий «хадецьким» клубом. Незабаром й інші депутати, які увійшли до Сейму за «ендецьким» списком, утворили два нові угруповання: Національне народне об'єднання (Narodowe Zjednoczenie Ludowe) і Міщанське об'єднання (Zjednoczenie Mieszczańskie). Новоутворенні угруповання представляли центристський напрям у Сеймі.

Значні зміни наступили в середовищі селянських партій. 3 жовтня 1919 р. відбулося з'єднання ПНП «Визволення» і ПНП «П'яст». Але уже в січні наступного року частина депутатів «Визволення» постановила відновити попередній клуб, однак майже половина депутатів, обраних до Сейму за списком «Визволення», не підкорилися рішенню. Це вело до значного ослаблення лівих сил.

Однак і в правих силах не було єдності. Черговий розкол наступив у Національно-народному об'єднанні (Narodowym Zjednoczeniu Ludowym). Група депутатів, які симпатизували ендецькій лінії утворила праву Національно-Християнську народну партію (Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe).

Плинність приналежності сеймових депутатів до певних клубів була пов'язана також і з кристалізацією нового політичного укладу в Польщі. Йшов перш за все процес утворення партій, які б охоплювали своєю діяльністю усю країну, а не були партіями певних частин держави – Галичини, «Конгресівки», Сілезії чи якоїсь іншої.

Ще одна ознака партійного будівництва полягала в тому, що майже всі партії, які діяли протягом міжвоєнного двадцятиліття, стояли на засадах республіканського устрою. Консервативні сили, які на початковому етапі після завершення Першої світової війни прагнули до надання Польщі монархічної форми правління, після вибуху революції у Росії і падіння монархії в Німеччині і Австрії відійшли від гасла реставрації монархії у Польщі. Висували цю ідею лише окремі зарубіжні діячі. Спроби створення в Польщі ширшої політичної монархічної організації не мали перспективи.

З нових політичних сил, які визначали діяльність Законодавчого Сейму, вирізнялися Польська партія християнської демократії (Polskie Stronnictwo Chrześcijańskij Demokracji), так звана «хадеція», яка діяла в дрібноміщанських середовищах серед окремих груп робітників. Партія акцентувала увагу на католицизмі, визначаючи головне місце в державі римо-католицькій церкві. В економічній площині партія висувала гасло узагальнення власності, реалізацію якого вбачала в дольовій участі працівників та розподілі доходів з державного виробництва. Фактично ця «хадецька» програма була відповіддю на засади «наукового соціалізму», спробою полагодження суперечностей в існуючому суспільстві. До найвідоміших «хадецьких» діячів належали В. Корфанті і ксьондз С. Адамський. Під їх впливом перебували Християнські фахові об'єднання (Chrześcijańskie Związki Zawodowe). У Сеймі – а інколи і в політичному житті – «хадеція» діяла спільно з лівими силами.

Опорою центру в Сеймі була ПНП «П'яст» (PSL «Piast»). У керівні органи партії увійшли В. Вітос, Я. Домбський, В. Кернік, М. Ратай та інші. Партія підтримувала впровадження в Польщі системи парламентських виборів, вважаючи, що вони будуть забезпечувати селянський вплив на життя держави, вона домагалася зміцнення виконавчої влади, однак виступала за обмеження виборчих прав національних меншин. «П'яст» вважали за партію, яка представляла увесь польський народ, перш за все «люди селянський». Представники «П'ясту» підкреслювали свій парламентаризм, який в окремих випадках супроводжувався співпрацею з ендецією.

До лівих партій належала і ПНП «Визволення» (PSL «Wyzwolenie»), яка об'єднувала перш за все середні селянські маси. Однак політичне обличчя «Визволення» не було одноманітним. У владних структурах партії перебували діячі ліберальної інтелігенції, часто антиклерикального напрямку, освічені селянські лідери, радикально налаштовані селяни. До керівництва «Визволення» належали: С. Тгугутт, Е. Рудзінський, Ю. Понятовський. «Визволення» займало у відносинах до більшості уряду опозиційну лінію. Його засадничим союзником була ПСП (PSP), а програма «Визволення» близька до ПНП «Ліві» (PSL «Lewica»), що діяла головним чином у галицькому селі. Серед керівників цього угруповання слід назвати Я. Стапінського і безкомпромісного антиклерикала Ю. Путка.

Близькими до «Визволення» були позиції Польської соціалістичної партії (Polska Partia Socjalistyczna), яку організували Т. Арцішевський, І. Дашинський, Г. Ліберман, З. Марек [5].

Характерною ознакою для Законодавчого Сейму було те, що в ньому мали бути представлені національні меншини. Незважаючи на те, що в державі проживало понад 30% непольського населення, парламентське представництво національних було незначним. Спочатку це були 10 депутатів єврейської національності і 7 німецьких представників. Найбільша з меншин у державі – українська – не мала в Сеймі свого представництва.

Ареною дій легальних політичних організацій у Польщі став виключно Сейм. У зв'язку з польсько-українською війною у 1919 р. проведення виборів до Законодавчого Сейму в

Східній Галичині не було здійснено, а мандати від цього регіону отримали лише колишні польські депутати, тобто депутати ще австрійського парламенту. На Волині, яка за результатами Ризького договору також відійшла до Польщі, так і не було проведено так званих доповнюючих виборів [8, с. 349].

Висновки. Зібрання Сейму і ухвалення Малої Конституції закінчило перший етап будови незалежної Польщі. Демократичним способом встановлено державну владу, її структури, визначено стосунки між ними. Польська влада була визнана іншими державами. Зміцнювався і розбудовувався центральний адміністративний апарат, аналогічні процеси відбувалися і з адміністрацією на регіональному рівні, йшла розбудова армії.

Список використаних джерел:

1. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 198 с..
2. Тищик Б.Й. Польща: історія державності і права (X – початок ХХІ ст.) / Б.Й. Тищик. – Львів : Світ, 2012. – 512 с.
3. Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej (1922–1926). – Kraków : Wydawnictwo literackie, 1979.
4. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach (1923–1929). – Kraków, 1989.
5. Żyndul J. Państwo w państwie. Autonomia narodowo-kulturalna w Europie. – Śródkowowschodniej w XX wieku. – Warszawa, 2000.
6. Kallas M. Historia ustroju Polski X–XX w. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWW, 1997.
7. Potocki R. Polityka państwa polskiego wobec zagadnienia ukraińskiego w latach (1930–1939). – Lublin : IESW, 2003.
8. Grunberg K., Sprengel B. Trudne sąsiedztwo – Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX w. – Warszawa, 2005.

ЧИСТЯКОВА Ю. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Європейського Союзу
та порівняльного правознавства
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 341.176(4):342.25 (477)

ЄВРОРЕГІОНИ ЯК ЗАСІБ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються можливості децентралізації державної влади за рахунок функціонування такої форми транскордонного співробітництва як євро-регіон. Здійснено аналіз законодавчих норм, що регулюють створення та функціонування євро-регіону та роль органів місцевої влади в цих процесах.

Ключові слова: *євро-регіон, транскордонне співробітництво, децентралізація влади, органи місцевої влади.*

В статье рассматриваются возможности децентрализации государственной власти за счет функционирования такой формы трансграничного сотрудничества как евро-регион. Осуществлен анализ законодательных норм, регулирующих создание и функционирование евро-региона и роль органов местной власти в этих процессах.

Ключевые слова: *евро-регион, трансграничное сотрудничество, децентрализация власти, органы местной власти.*

